

7647.

D.

Docum

Ministerul Învățământului Public
BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

O DORINȚĂ

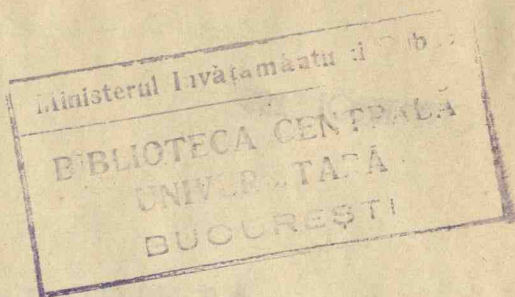
Ino. 10164

C. ALIMĂNEȘTIANU

283454

Ino. 89492

Anr. 7647.

O DORINȚĂ

Răspuns la articolul „SODOMA și GOMORA” al domnului A. C. CUZA

(„Neamul Românesc” No. 14 și 26)

11266.

BUCUREȘTI

Institutul de Arte Grafice
și Editură „MINERVA”

STRADA REGALĂ, 6

1966

32(498)(049.2)

1942
BUCURESTI
1647

RC 17/9 / 04

CONTROL 1951

CONTROL 1951

1951

D

B.C.U. Bucuresti

C11266

O DORINȚĂ

În numărul 14, de la 25 Iunie 1906, al revistei «Neamul Românesc», prietenul mieu A. C. Cuza, — supt titlul «Sodoma și Gomora», — se ridică cu multă dreptate în contra unora din foarte *uritele* năravuri, ce ni le-a hărăzit politica practică, zisă de partid.

Departate de mine gîndul să apăr apucăturile *necurate* ale unora din școlile noastre politice, deși e o alegere de făcut¹, fiindcă sînt școli și școli și indivizi și indivizi cari fac politică. Voiu profita însă să completez cu ceva pe amicul Cuza, pe de o parte pentru că un valoros profesor universitar ridică o chestie — apucăturile aproape criminale ale unora din profesori — care apasă greu, amarnic de greu, și de multă vreme, asupra neamului românesc; iar, pe de altă parte, pentru că un alt om foarte harnic, tot profesor universitar și tot naționalist, pătruns de nevoile neamului, conduce această curată revistă, — tribună liberă, cred, în trebile care privesc tocmai acele nevoi ale unui neam întreg, — prin care întreprinde, spre cinstea lui și a noastră a tuturor, o uriașă încercare.

*

E de netăgăduit că obiceiurile și procedările marelui majorități a politicianilor noștri au stricat foarte mult rostul trebilor din țară și chiar al Romînilor de peste hotare, așa încît astăzi starea creată de politica practică e una din calamitățile cele mai năprasnice, din cîte a avut să îndure neamul românesc.

A scăpa țara de-o așa urgie este dar o încercare patriotică și demnă de cel mai viu interes, mai cu seamă cînd e vorba de școale.

¹ Să dea Dumnezeu! N.R.

Trebuie însă o chibzuință, o alegere și o metodă și în aceste încercări, tocmai pentru a ni putea atinge mai răpede și mai sigur scopul ce urmărim.

Politica, cu toate păcatele și desastrelor ce ni-a pricinuit, se săvârșește de oameni individual și prin diversele noastre instituțiuni: politice, economice și sociale; iar îndreptarea, cu marile foloase pe care le așteptăm de atita amar de vreme, se va aduce tot prin oameni individual și cu ajutorul diverselor instituțiuni: ale Statului, județelor, comunelor ș. c. a.

Dar, și între oameni, și între instituțiile care constituiesc organizația unui popor, este o rânduială firească, o ierarhie, de care trebuie să se ție seamă și în aprecierea și cîntărirea *năravurilor* politicianilor; pentru că ele se traduc, cu un coeficient al lor, atit în înlănțuirea și catalogarea păcatelor și greșelilor, cît și în felul îmbunătățirilor ce se constată.

Dacă examinăm la noi lucrurile cu o așa metodă, după rolul și rostul care îl au într'un Stat *Universitățile*, ca instituțiuni de cultură, de morală și de înaltă educație, ele au azi la noi cea mai grea răspundere în fața stării nenorocite și de grozavă zăpăceală în care se află populația Regatului din anul jubilar 1906.

Nu zic: toată răspunderea, dar nu e o altă instituție de Stat, județ sau comună, care să poată fi mai cumplit împovărată, cînd ar fi să distribuim în mod cinstit și nepărtenitor neajunsurile și relele care ne zugrumă ca indivizi și națiune.

*

Imensa majoritate a celor cari constituiesc clasa politicianilor, de inveninată speță, din pricina căroră cu toții sîntem de acord că țara suferă, *e fructul direct orî indirect al Universităților noastre*.

Existența speciei «politician de gașcă», în înțelesul urit al cuvîntului și într'o așa de enormă cantitate cum se constată la noi, *este chiar cea mai serioasă dovadă* că Universitățile noastre nu și-au îndeplinit menirea.

Se va răspunde la această învinuire că este o corecțiune de făcut, anume aceia că mulți avocați, doctori, ingineri, magistrați ș. a. vin cu diplome din străinătate, fără să fi trecut prin Universitățile românești; dar, și numărul acestora, față cu al celor cari au trecut prin școlile noastre, este destul de restrîns, și Universitățile au fost și sînt chemate, printr'o serie de legi și regulamente, să-și exercite autoritatea și controlul lor în foarte multe împrejurări și față de cei cari vin direct din străinătate, precum e cazul la echivalarea diplomelor

saŭ cînd e vorba să se ocupe unele locuri de la Stat, județ, comună, eforii, cînd se dă examenul de liberă practică a medicilor ș. a. Întru cît autoritatea Universităților s'a întins destul și s'ar fi putut exercita și asupra celor cari veniau din străinătate și încă în așa grad, *ca ele să poată plana destul de sus asupra spiritului public românesc și dacă totuși n'am făcut-o, e numai din vina lor.*

Se vor mai încerca circumstanțe ușurătoare, pe motivul că nu toți cei răi în politică aŭ studii universitare, dar e o filiațiune asupra căreia voiŭ reveni, și în scara descendentă, cu gradația titlurilor școlare, așa că, chiar dacă plecăm de la *bacalaureat*, care și el însă a a fost exclusiv în puterea și răspunderea Universităților, rămîne la urma urmei că tot ele aŭ fost, de la înființarea lor, cele mai înalte autorități constituite ale țerii, cu menirea și îndatorirea învederată de a regenera și îndruma pe calea cea bună generațiile ce se succedau și se adăpau la luminile lor, urmîndu-li cursurile saŭ altfel.

*

Această menire o mai aveau și prin forța împrejurărilor din mijlocul nostru social.

Să mă explic.

Cînd am început ca popor opera de regenerare și consolidare, împrumutînd organizația civilisatoare de la alte neamuri, era în firea lucrurilor să începem și să *ne așteptăm mai mult de acolo* de unde se putea ataca lucrul maî cu înlesnire și cu maî mulți sorți de izbîndă.

Țara încerca, e drept, în toate direcțiile și aștepta din toate părțile, unde făcea sacrificii și punea speranțe, — dar erau încercări și încercări.

În adevăr, era foarte greu să punem nădejdea în cultura, pregătirea și moralitatea masei celei mari a alegătorilor din cele patru ori trei colegii în cîte îi împărțisem, și cari azi se apropie ca număr de cifra de 100.000¹.

Acei alegători sînt tocmai oamenii cari aŭ maî multă nevoie să fie regenerați, bine îndrumați și pregătiți, în vederea transformărilor mari ce năzuim să săvîrșim cu nația întregă, de peste 6.000.000 suflete.

Fatal trebuia să alergăm la ceva cu un număr maî restrîns de membri, și acolo să punem nădejdea cea mare.

Urmînd astfel ordinea normală a înlesnirilor, ar fi fost maî ușor

¹ 93.604 a fost numărul alegătorilor de la cele trei colegii pentru Cameră în 1905, după statistica d-lui L. Colescu.

să punem încrederea în dobîndirea și pregătirea celor vre-o 6.000 de învățători și institutori, pe cari-i are țara, din cei vre-o 12.000 de cari este nevoie, pentru a scăpa sigur și mai răpede de analfabeți. Era un număr mult mai mic decît al alegătorilor, chiar în colegii restrînse, un număr restrîns, mai lesne de dobîndit și de pregătit, în vederea scopului pe care îl urmăream.

Încă și mai cu înlesnire se presintă înzestrarea țerii cu cei vre-o 1.600 profesori secundari, cari umplu școlile secundare și speciale, căci sînt aproape șfertilul învățătorilor și institutorilor.

Cînd urcăm însă și mai sus, pînă la cei 142 de profesori universitari, aici în adevăr se termină scara și, dacă găsim o stare de lucruri rea, cu ea se încheie aproape și iluziile într'un viitor mai apropiat.

Numai una sută patruzeci și doi¹ ni-i arată anuariul statistic pe 1904.

Un fior de jale și o pornire de ciudă te cuprinde.

Cum? O nație care azi numără mai mult de 6.000.000 suflete, în afară de alte 4.000.000 răspîndite printre alte neamuri, cu sacrificiile pe care le-a făcut și mai cu seamă le putea face, să nu poată da din sînul ei un număr de 142 oameni cari să poată fi profesori universitari adevărați, înzestrați cu toate calitățile la care această națiune are dreptul să aspire?

Mihnirea și durerea te stăpînește și mai amarnic, cînd gîndești la timpul pierdut și-ți închipuî unde am fi azi, dacă și cele două Universități ar fi pus umărul cu temei, în cei din urmă patruzeci de ani, la propășirea neamului, și mai ales cu rolul înalt și sfînt, pe care îl au ele în organizarea noastră de nație tină, liberă și se-toasă de progres!

*

Aproape totalitatea profesorilor secundari și speciali, a medicilor, magistraților, avocaților, chiar a inginerilor și majoritatea funcționarilor înalți este opera lor și ei puteau fi deci înrîuriți în bine de Universități; în orice cas, ceva mai cu demnitate și cu mai mult dor de țară puteau fi ei **cernuți**, la investirea cu titlurile ce li s'au dat.

Aceștia, la rîndul lor, și mai totdeauna în colaborare cu profesori universitari, au pregătit: învățătorii, institutorii, comercianții, agricul-torii, militarii și micii funcționari ai țerii.

Ce-am fi azi, și ca Stat și ca popor, dacă de pe băncile Universi-

¹ Vezi S. C. Haret, Raport adresat M. S. Regelui asupra activității, etc.; 1904. G. Creangă, Anuariul Statistic al României; 1904.

E. A. Pangrati, Ce au făcut Universitățile noastre? etc.; 1905.

tăților și din examenele presidate și conduse de universitari, ar fi pornit cei dăruiți pe această cale societății românești, nu zic cu altă instrucție, dar cu altă cultură a sufletului, în special cu o altă moralitate, altă mentalitate, cu alte sentimente asupra demnității omenești și asupra nevoilor neamului din care erau ieșiți și pe care avea să-l reprezinte !

Pentru cine a avut ocasiunea să lucreze cu studenții, mai cu samă dintre cei cari *fac* pe copiiști prin Ministere ori alte administrații, sau vin după funcții ori după ajutoare de publicații, și pentru cine, din discuții și cercetări cu metodă conduse, a putut pătrunde mai adânc în psihologia atîtor suflete tinere, e îngrozitoare superficialitatea și amoralitatea, în care atîția din ei au fost azvirliți societății. O desperare înspăimîntătoare te năucește, fiindcă vezi că totul e fanfaronadă în elanurile noastre și că fondul înșelător ascunde o mare prăpastie. Ființe nevinovate, greșit îndrumate, vor rătăci o viață întreagă și vor fi un obstacol groaznic pentru prosperitatea și progresele neamului din care au izvorît. Ele sînt și vor fi aluatul cu adevărat plastic în mîna politicianilor practici și speculanți și o pildă de un urît și molipsitor model pentru toate naturile slabe din jurul și de pe urma lor.

Victime ale unor părinți inconșienți și aproape criminali, cari nu s'au sfiit să forțeze mîna celor cari avea să li dea note, de la învățător pînă la profesorul universitar, cerșind și implorînd mila lor, căci știa bine că asemenea forțare a notelor se putea cere, pentru că și la numirea celor cari avea să deschidă în lume porțile pentru fiii lor indulgența și hatîrul jucase un rol destul de hotărîtor.... Astfel, «din butie în butie» cum se zice, și timp de ani întregi, se pregătia materialul din care omul politic, chiar cel mai curat și bine intenționat, nu mai putea scoate nimic de samă.

În asemenea condiții vom striga, ne vom revolta contra politicianilor fără scrupule, dar, cită vreme li se va pune la îndămînă un asemenea aluat, strigătul va răsuna în pustiū și va fi adevărată și afirmațiunea «că alegătorul corupe pe ales».

*

Admit fără rezerve că trebuie să ne adresăm la toate forțele vii ale neamului; fiecare în specialitatea și ocupațiunile lui, iar partidele politice în primul rînd, trebuie să-și facă datoria; dar nici-o instituție, cu toate bunelevoînți, — și din nenorocire numai cu atît, — de care te izbești în adevăr la fiecă pas, nu pot avea covîrșitoarea înrîurire a Universităților.

În Universitate, printr'un contact mai apropiat al profesorului cu

studenții, printr'un fel de colegialitate ținută la distanța cuviințelor, prin excursiuni și prin lucrările din laboratorii și seminarii, se poate exercita o înrîurire cu totul binefăcătoare, nu numai asupra instrucțiunii, dar și asupra culturii și a sufletelor tinerelor vlăstare, care se perindează pe băncile lor. Nimic nu moralizează mai mult ca munca stăruitoare și cinstită, cînd ea s'a putut insufla, ca primă datorie, cuiva.

Azi, un nenorocit de student dacă n'o învăța ceva d'acasă și n'o prinde și el pe unde o putea, de la familii mai culte decît a lui, cite ceva, ca să se mai cioplească, nici de la colegii lui, nici de la profesori nu e chip s'o facă, căci cu majoritatea profesorilor, în afară de lecții și examene, poate pe la vre-o întrunire politică să se mai vadă, iar cu colegii n'are contact decît pentru ștregării saū la întruniri de răsturnare, comandate de vre-un partid.

O colegialitate prin serate petrecute în familie, cetind la un loc bucăți alese, făcînd musică ori discutînd chestii serioase, nu se pomeneste decît în mod excepțional saū de loc. Vor fi unii tineri așa de rău crescuți, încît să nu poată fi primiți în familiile cum se cade : nu zic nu ; dar de sigur că aceia sînt excepțiunile, iar majoritatea studenților sînt dintre cei cari ar dori să progreseze pe toate căile, și, la urmă, tocmai alegerea celor bunī dintre cei răi și nărăviți va contribui mult la îpușinarea celor dezmațați și netrebnici.

Trebuie să se țină seamă că, potrivit cu clima și temperamentul nostru, petrecerile studenților romîni nu sînt ca ale Nemților ori ale Englesilor, nici chiar ca ale Francesilor. Cine își aduce aminte de unele din congresele studentești, mai cu seamă cele de pe la 1886—1895, n'are nevoie să caute în altă parte scene mai triste și mai otrăvite din viața studențimii romîne.

*

Timpurile s'aū mai schimbat, — și din fericire în mai bine.

Dacă în Universitățile noastre ar începe un spirit de colegialitate, între profesori mai întiū, și o eră de apostolat în misiunea de profesor universitar, cum se constată din fericire la vre-o 20—30, mai cu seamă dintre cei tineri ; dacă s'ar decide marea majoritate a lor la un contact mai intim și mai de toate zilele cu studenții, căutînd, și prin exemplul vieții lor private și prin povește, să li fie o pildă și să li dea o îndrumare și o cîrmă, nu numai în cercetările științifice, ci și pe marea furtunoasă a vieții, pentru a-i face niște bunī și demni cetățeni ai Statului românesc, atuncī de sigur progresul ar fi altul și în alte condiții de cit acelea pe care le putem aștepta de la oamenii politici cei mai de seamă.

Au să se ridice mulți cu teoriile de «știință pentru știință», ș. c. l., dar, înainte de toate, trebuie să avem în vedere mediul în care ne învîrtim, lăsînd teoria pentru mai tîrziu sau făcîndu-i loc numai pe cît se poate. Și este o mare nenorocire, că Universitățile n'au lucrat astfel pînă acum.

E vreme însă înainte, și tot e mai bine mai tîrziu decît niciodată, zice proverbul frances.

S'au ridicat și se ridică neconținut în țară serii de excelenți tineri, inzeștrați cu aptitudini reale pentru munca cea mai serioasă și pentru situațiunile cele mai de seamă, dacă, numai, în afară de instrucția dobîndită în școli, ei ar putea să aibă de unde lua, — de la alții decît de la politicianii cu vază, cîteva norme cel puțin, în lupta pe care au s'o ducă, în calitatea lor de oameni și cetățeni ai zbuclimatului Stat românesc.

E o fericire că organizația noastră, în liniile ei mari, e astfel întocmită, că elemente sănătoase și mai viguroase din păturile mai de jos se pot strecura și ridica sus, că astfel ele vin să premenească pe cele îmbătrînite și adesea istovite. Dar ne-am făcut noi vre-odată socoteala, cine are să conducă și să îndrumeze pînă la sfîrșit pe calea cea bună aceste elemente? La ce pericole le expunem și pe ele și lumea românească, dacă le lăsăm prea de timpuriu la discreția și în prada speculanților de orice fel? Părinții lor? — tocmai pentru că sînt din păturile mijlocii ale națiunii, de curînd chemate la o viață de oameni civilizați, sînt cu desăvîrșire în neputință să-î sfătuiască și să li dea adevărata îndrumare de urmat, în vîlmășagul nevoilor și curselor de tot felul ce-î așteaptă în viață, așa cum este la noi. Ceii mai mulți dintre acei părinți abia dacă pot să dea odraslelor lor mijloacele îndestulătoare spre a putea urma la învățătură; pentru rest, cu cea mai mare bunăvoință, ei sînt în neputință de a merge mai departe. Așa încît, dacă nu intervin Universitățile și școlile superioare, de unde bieții părinți ai celor mai mulți așteaptă ca în adevăr copiii lor să iasă cu tot ce li trebuie, rămîne, milostive Doamne!, ca tot politica zisă «practică și de partid» să li facă ori să li completeze educația.

*

Am răsfoit cîteva din rarele anuare ale celor două Universități, am cîțit raportul din 1903 al d-lui Spiru Haret și publicațiunile amicului E. A. Pangrati, în special conferința: «Ce-au făcut universitățile?», etc., și mărturisesc că am găsit o expunere clară și metodică a felului cum s'au petrecut lucrurile în Universitățile noastre, cum s'a pierdut timpul, dar nici de cum ceva care să li legitimizeze trista situațiune de azi.

Fără îndoială c'au fost și sînt multe lipsuri, care fac să nu se poată pregăti, ca în unele Universități străine, studenții noștri, fiecare în specialitățile ce și-au ales; dar, în afară de faptul că de multe ori s'au întrebuițat rău unele credite și că s'ar fi putut face mult mai mult chiar numai cu ceia ce s'a dat, — mai intervine și considerațiunea puternică că, atunci cînd au fost la cîrma țerii, atîția ani, oameni ca Ion Brătianu, — care n'a cruțat nimic ca să înzestreze țara cu ingineri romîni și, slavă Domnului, a și reușit destul de bine, care a făcut legi speciale, ca să aducă pe un Asachi și pe un Babeș, pentru că ambii se impuseseră prin lucrările lor, cînd s'au mai făcut în acel timp alte multe lucruri bune, lipsa de fonduri ori de solitudine nu mai pot fi invocate, nici pentru legitimarea stării de azi, nici pentru justificarea felului de a fi al Universităților, și nici pentru a îndreptăți slăbiciunea de convingeri și caracter, cu care unii studenți, din nefericire prea numeroși, părăsesc băncile Universității.

Motivele reale stau în altă parte, și mai cu seamă în faptul, că Universitățile n'au știut să se impună atențiunii românești și, mai rău decît atîta, că tocmai politica de cea mai rea calitate, practică și pe procopseală, s'a încuibat și încă foarte de timpuriu, în ele, dărîmîndu-li prestigiul de care trebuiau să se bucure, în fața lumii, necum a elevilor. Au ajuns catedrele universitare în ochii multora, nu un scop, cu greaua misiune de apostolat, ci un mijloc ordinar de a putea face alte treburi și de a sări mai departe.

Scandalurile ce se petreceau cu bacalaureatul, cu unele concursuri și cu alegerile de senatori universitari și de rectori; acușățiunile de dilapidări și mîncătorii aduse cu dovezi palpabile unora din profesori; halimalele și neorînduiele de la unele cursuri și în special hatirurile și pîrtenirile ce unii studenți, de la Facultatea de drept mai ales, le povestesc, sînt scene de o dureroasă amintire și pete ale unor triste vremuri, care, de vor continua tot astfel, nici în vecii vecilor școlile noastre înalte nu vor putea contribui la formarea caracterelor tinerelor noastre generații.

*

Dacă, pe lingă cele ce se petreceau în școală, ne întoarcem la cele ce se vîd în mijlocul nostru social, și la înriurirea ce o poate avea el asupra celor tineri, ajungî la părerea că ar fi să ceri studenților imposibilul, cînd ne ridicăm azi cu pretenții de caractere oțelite și de oameni rezistenți la toate ispitele ce li se presintă, în toate direcțiile activității lor.

Să nu merg prea departe și să concretizez starea de astăzi cu o pildă la văzul și auzul tuturilor, și în cadrul ideilor ce mă preocupă.

Se poate un exemplu mai dureros decît cel pe care ni-l dă colegul de școală al multora, colegul de Universitate al altora, prietenul de ieri al nostru, acel tînar profesor universitar care e astăzi ministru al Învățămîntului? Ce amarnică desiluzie și pentru oamenii cari au încă încredere în viitorul acestei țeri, cu elementele ei tinere ieșite și recrutate pe căi oarecum normale din păturile adînci ale neamului, și pentru cei cari cred că treptele universitare sînt o garanție, dacă nu de pricepere în trebile profesionale, cel puțin de abnegație și stăpînire de sine în apucăturile de căpătuială ale politiceii de cea mai condamnabilă calitate! Se spun lucruri oribile de către profesori și examinatori din chiar partidul ministrului profesor universitar, așa încît, spre salvarea obrazului nostru al tuturor, trebuie să admitem și unele exagerări din partea celor ce povestesc lucrurile ce se petrec la acel ministeriu.

Ei! dar dacă un profesor universitar, și dintre cei tineri, ajuns așa de sus pe calea ierarhiei sociale, convențională vor zice unii, dar căreia trebuie să ne supunem, dacă unul ca acesta iese astfel, ce mai poți cere politicianilor, la admiterea cărora în rîndurile unui partid nu e nevoie nici de diplomă, nici de concursuri, nici de altă selecțiune, decît une ori a păcatelor?

Mă întreb, ce se poate petrece în sufletul unui biet băiat cu duhul curat, unui tînar harnic, inteligent, ieșit dintr'o familie modestă de la țară sau din orașe, doritor ca, de pe băncile Universității, să iasă, nu numai cu pregătire în specialitatea ce și-a ales, dar și cu norme de urmat în greaua cale a vieții?

El, care n'are un moș sau un părinte destul de observator în ale lumii ca să-l poată povățui, ce poate simți oare în fața profesorului-ministru său cînd cetește, vede și aude cele ce se spun pe socoteala ministrului-profesor, și încă de cine, și cu ce dovezi? Ce cale va apuca oare acel tînar?

Așa-i că e greu, cumplit de greu să alegi?

*

Dacă nu pentru toată lumea, cel puțin pentru aceste suflete, cine are calitatea și autoritatea să dea o licărire măcar de îndrumare?

Sînt anumite instituții care pot să dea cu toată autoritatea cuvenită lecții de morală, să formeze caractere, și este o anumită vîrstă, cînd sufletul omenesc e primitiv al ideilor mari și generoase.

Cine să înrîurească adînc și puternic asupra formării caracterelor? Miniștrii, cari apar azi ca să nu-î mai vezi mine? Deputații, prefectii ori înalții funcționari, cari, în definitiv, sînt cu toții aproape tot

*

atît de efemerî ca și miniștrii, și dintre cari mulți își dețin locurile, însărcinările și funcțiile cine măi știe prin ce transacții și toleranțe?

De altă parte, cui vroim să se adreseze un ministru, un deputat, un prefect, un funcționar din cei cari ar dori și sînt în stare să-și ia rolul în serios? Celor cari și-au speculat votul, promițîndu-l la zece-doisprezece înaintea lui? La cei cari tocmai umblă după mi-logeli și căpătuiești? Sau la cei cari «împușcă francul» și pîndesc codrul de pine tocmai de pe urma serviciilor politice?

Impasul în care sîntem ca popor e mult măi complicat de cum s'ar părea la o primă ochire și de cum își închipuiesc mulți.

*

La noi virtuțile civice, fără nici-o exagerare, n'aũ în vremea de azi valoarea socială pe care trebuie s'o aibă într'un Stat bine înjghebat.

Nu-ți servește mult să fii om harnic, cinstit și cunoscîndu-ți meseria cu temeiũ, căci aceaste calități nu pot fi scoase în relief și nu pot servi la noi ca valori sociale, decît dacă sînt însoțite de o avere destul de considerabilă și dacă sînt supt ocrotirea autorității unui partid politic.

Și nici atunci integral, ci numai cu un coeficient, variînd după mijlocia timpului cît partidul căruia-î aparții stă la putere în perioada unei vieți de om; restul pierzîndu-se aproape în opoziție, cu toată reculegerea la care s'ar deda unii. Chiar din valoarea socială a calităților civice desfășurate la guvern, tot se măi pierde încă, căci o bună parte din ce s'a făcut, se va desface de oposant, supt pretext de a face măi bine, în realitate însă numai pentru că a fost făcut de adversarul politic. Cu modul acesta, energia bietului popor românesc se risipește și se pierde prin însăși dinamica lui socială, iar calitățile civice în ochii lumii fac loc aparențelor, fastului și luxului, pînă la așa grad, că existența a familii întregi e azi o enigmă pentru cine știe ce înseamnă a agonisi prin muncă și a cheltui cu socoteală.

Te întrebî și te mirî, vîzînd traiul unora și cunoscînd mijloacele lor de a produce, de unde aduc banii, cînd din păcate nu sînt la mijloc expediente din cele măi condamnabile, și încă la persoane cu ifos și cu așa numite «înnalte situații»!

Traiu modest, demn și cinstit e foarte puțin apreciat și considerat: pare că scopul principal al vieții ar fi la noi să sfidezi pe ceilalți cu banii și c'un traiu de paradă; și de acolo toată goana e după mijloace largi de traiu, mergînd pînă la cele factice și închipuite, care pare că atrag și pe cele reale.

Prin muncă cinstită și modestă cu greũ agonisești ce-ți trebuie. Din contra, dacă nu te sprijini și pe alte combinații, îți trec alții mulți

innainte, tocmai dintre aceia pe care altă dată îi lăsaseși mult în urmă pe băncile școlii și-i învinseseși la multe examene, fiindcă ei erau certați cu cartea de cele mai multe ori.

În asemenea condiții, să ceri celor cari se simt cu duh și cu putere supt fruntea lor, să renunțe la mijloacele de a răzbate întrebuințate cu mare izbindă și curent de cei mulți din mijlocul social în care trăiesc, înseamnă, oricît ne vom revoltă în contra relexor școale politice, a cere imposibilul, fiindcă, în definitiv, li cerem acelor oameni, nici mai mult nici mai puțin, decît o sinucidere benevolă și în dose mici de otravă.

În adevăr, a lăsa pe toți slabii și pe toți răii să-ți iea înaintea, este să-ți sfărîmî singur viața, pentru mîngîierea sufletească, că ți-ai făcut datoria de om cinstit și demn, în clipa cît ai figurat și tu pe pămînt. O asemenea abnegație merge și poate să se obțină, dacă s'ar nădăjdui că, sacrificîndu-ți viața în niște condiții așa de grele și chiar înjosoare, jertfirea ei va putea servi la ceva; de pildă, la înmulțirea acelor buni și drepti, cari, arătînd și dînd în vileag pe cei ajunși pe căi piezișe, să facă posibilă o îndreptare. Dar numai cu sporadice revolte sufletești, ce se manifestă prin articole de gazete ori de reviste, fără o reacțiune sistematică și cu metodă pornită, și de acolo de unde se cuvine, sfortările făcute vor fi de un foarte slab efect social.

*

Chiar ca acțiune de partid, adevă pe o scară ceva mai mare, și s'a cam putut constata cu durere că pentru idei azi «nu te latră nici-un cîne», cum se zice, necum să convingi pe alegătorii Regatului român pe tema «asanării moravurilor». Abia, în cel mai bun cas, dacă ai să-ți vezi sfortările în asemenea direcție cu indulgență tratate de «academie politică» și cite un filosof sociolog ori vre-un binevoitor milostivindu-se s'arate «că, dacă nu prinde încercarea, e pentru că nu s'a pus cutare chestie în program»¹ ș. a.

Așa că, în direcția sfortărilor politice, fără multă bătaie de cap, în fața unui astfel de haos social și înaintea speculei și a venalității alegătorilor din Colegiile restrinse, nu te poți opri decît la votul universal sau la Colegiul unic ca tranziție, aproape singurele reforme politice care ni-au mai rămas de încercat și care vin în adevăr cu o serie întreagă de avantagii asupra stării actuale, dar și cu un cortegiu și mai bogat de amăgirii și desiluzii, dacă nu se va face în masa cea mare a alegătorilor o propagandă pregătitoare, cel puțin de cinci-șese ani de zile, tocmai în vederea priceperii unei așa de fundamentale reforme.

¹ Pină acum, — de aceia. N. R.

Altfel, vom copia după alții și această *armă politică*, ca și Constituția, pe care n'am înțeles-o nici după patruzeci de ani, adevărat nici după ce am otrăvit și schilodit cu ea generații întregi de oameni, și la adăpostul ei s'au săvârșit și atâtea rele.

E drept, că partidul național-liberal poate fi făcut cu stăruință atent că va avea o mare răspundere în fața istoriei dacă nu va încerca și el ceva serios, în crisa cumplită de care ne plingem cu toții. El e azi o grupare care a avut norocul să aibă la înjghebarea și conducerea câțiva patrioți de mare valoare și de real merit idealști ca: Rosetti, Goleștii, ș. a., oameni de acțiune și de inimă în frunte cu Ion Brătianu, cari ei au scos-o din crisa de închegare și consolidare, dându-î chiar rădăcini puternice și adânci în țară.

Modul cum a putut să se impună țerii voința partidului în crisa groaznică de la 1899—1902 și destoinicia desfășurată în acele împrejurări sînt dovezi palpabile, că țara poate pune mari speranțe în vloga acestui partid¹, pentru îndreptarea multor rele și neajunsuri, — dar și aceasta numai dacă, pentru fericirea țerii, acest partid va putea să dea din sînul său un stat-major de 20—30 de oameni cu adevărat duh românesc, cu sentimentele și priceperea la înălțimea nevoilor neamului, — și pe de-asupra acestora un suflet mare, care să-î pătrundă și, mai cu seamă, *să știe să-î fie uniți într'o conducere și o conlucrare* pe toți numeroșii membri ai partidului.

Fiind un partid puternic ca număr, bogat în energii reale, el este capabil, dacă se va face bună alegere, să dea 10—12 miniștri de resort și tot atîția secretari generali, să poată înzestra țara cu 32 de prefecți și tot atîția primari urbani, toți oameni și curați și pricepuți; să înalțe și să cirpească magistratura pe acolo pe unde s'a rupt prea de tot; să redea prestigiul ce se cuvine diverselor instituțiuni care au suferit mari atingeri; în fine, să se îndrepte spre chestiile mari și vitale, guvernînd în condițiuni bune și cinstite.

*

Dar, orice se va face de partidele politice, eu cred că va fi o clădire aproape pe nisip, dacă acțiunea lor nu se va sprijini pe un fond cultural și moral mai larg decît cel de azi; căci resortul puternic în toate actele omenești este, înainte de toate, concepțiunea, oricît de rudimentară ar fi ea, pe care o are individul de rostul vieții omenești pe acest pămînt, de menirea familiei și de idealul neamului din care face parte; ocupațiunile și mobile speciale asupra cărora la noi domnește cea mai ucigătoare zăpăceală. Nu sînt doi oameni

¹ ? N. R.

cari să înțeleagă la fel aceste principii, ce constituiesc temelia solidă a popoarelor puternice și trainic organizate.

*

Cu siguranță că se vor găsi mulți cari să susțină și din convingere, «că profesorul să fie profesor, iar educațiunea e treaba familiei și a societății ș. a.», — dar pe o așa temă mergem departe... Unde am ajuns și chiar la mai rău.

Pentru cei cari cred însă că școlile sînt instituțiuni ce trebuie să răspundă înaintea de toate nevoilor mijlocului social în care au fost create, pentru cei cari nu reproduc ca papagalii numai ce aud și cari în vîlmășagul de azi s'au întreat: toate bune, dar de unde să începem, Universitățile se presintă ca singurul obiectiv, prin care se poate întrevea o posibilitate de reală și temeinică reculegere.

S'ar cădea să se țină seamă alături de Universități și de cei șapte-opt Înnați Prelați, dar pîn'acuma nu prea avem încă semne care să ne bucure mult din acea parte și nici nu văd posibilitatea unei apropiate îndreptări, de și de acolo ni-ar putea veni în ajutor cu una din pîrghiile cele mai puternice de ridicare.

Numai Universitățile decî dispun de acele elemente omenești, care, într'o vîrstă primitoare a ideilor mari și umanitare, sînt capabile de jertfe și de o abnegațiune care să ție și pentru tot restul vieții lor, dacă ar fi cine să li poată inspira așa sfinte porniri.

Numai ele au căderea și datoria chiar să facă o asemenea operă în condițiuni ca acelea încît să poată fi ascultate.

*

Am dat cazul unui tînăr profesor universitar, nu pentru că am ceva de împărțit cu Universitățile; din contră, nu cîștigă nici neamul românesc, nici generațiunile viitoare cu falimentul unuia dintre noi mai mult; și, iarăși, eu nu mă cred așa de grozav, încît să fiu chemat să censurez lumea; dar scriu acestea pentru ca să se vadă mai concret și mai bine că viața românească e azi un haos, că ea se presintă ca o adîncă prăpastie pentru un tînăr fără sfătuitoari naturali și că, dacă voim o îndreptare, de care e absolută nevoie, trebuie s'o facem acolo unde mai e ceva de încercat.

Cîți oare din profesorii universitari, fie cel puțin după ce și-au terminat cursurile, încheie cu două-trei prelegeri, în care să arate aplicațiunile și importanța științii predate de ei, în viața poporului unde se va desfășura activitatea noilor titrați?

Cîte lucruri bune nu s'ar putea spune în aceste prelegeri, chiar la încheierea cursurilor celor mai abstracte, de niște oameni cari, pe lingă știință, s'ar osteni să se arate și adevăr iubitori ai neamului,

cunoscători ai stării prin care trecem și absolut convinși de momentele critice în care se desfășură viața noastră, și ca indivizi și ca popor!

Să nu mi se puie înaintea celor câteva lecții de deschidere și inaugurare, căci ele aproape că nu există la București, și, chiar cele care sînt, deși poate bune din punctul de vedere al științii pure, dar în direcția luptelor pentru traiu, pe care le ducem, ele sãu sînt mute, sãu foarte sarbede.

*

A sosit, cred, timpul unei revisuirii măi adînci și măi amănunțite a vieții românești întregi. Oricît de pe dos am fi progresat, dar tot a venit momentul să ieșim din starea de adolescență ca popor și să intrăm în epoca maturității. Acea nesfîrșită tragedie care se chiamă istoria neamului românesc, trebuie în mod măi critic analizată, pentru ca, scrutînd trecutul și examinînd cu atențiune prezentul, să putem lua măsurile cuvenite pentru viitor. O fi fost nevoie altă dată să nu vedem decit nãcazuri învinse și glorii dobîndite în trecutul strămoșilor noștri, dar acum e mare nevoie să ni analizăm și lipsurile, defectele și păcatele rasei din care ne tragem, pentru ca să vedem ce e de făcut și cum putem să ne punem la adăpost de unele cusururi ale neamului.

Cînd măi tirziu, pãrãsind băncile școlii, te gîndești la acele lupte și detronări, ba dintre frați, ba și dintre părinți și fii, nu măi amintesc pe cele dintre veri, nepoți și unchi, copii naturali cu cei legitimi și fel de fel de pretendenți, care constituiesc fondul istoriei noastre politice, — cînd te gîndești că marele Mircea cel Bãtrîn, ca să-și poată lua tronul de Domn, pare c'a trebuit să treacă peste cadavrul fratelui sãu Dan, cînd cugeți că, de asemenea, Ștefan-cel-Mare și Sfint, după o Domnie de 47 de ani, încãrcată de cele măi strălucite victorii, a trebuit, ca să-și poată impune și el voința de a-i urmã la Domnie fiul Bogdan, să fie transportat, pe patul de moarte, afară, în sfatul boierilor și să pună ca, în fața lui, să măi scurteze de-un cap pe vre-o cițiva din cei măi recalcitranți, — oricît ar interveni și se va invoca sãlbătăcia impurilor medievale ori situația excepțională a țerii noastre, totuși trebuie să fie ceva aspru și în singele neamului nostru.

Acea lipsă de solidaritate socială, unele ambiții și pofte bestiale, sacrificarea pe toată linia a interesului obștesc pentru interesul personal, care aũ împiedicat neamul nostru de la sãvîrșirea atitor acte mari, ce se puteau îndeplini, numai ceva unire și îngăduială frãțească să fi fost, de sigur că trebuie să măi existe și azi în singele

nostru; supt forme și aparențe diferite, dar cu aceleași neajunsuri și consecințe.

*

În această privință nu trebuie decît să ne amintim și să comparăm cele ce scriu cei cîțiva cronicari despre actele Domnilor din epoca fanariotă și vom găsi în fond o absolută asemănare cu cele ce se petrec în politica de partid și se scriu azi despre politica de căpătuială.

Ce diferență e între exploatarea slujbelor țerii și între birurile și nesfirșitele dăjdii care se inventau la capriciul și pentru îmbuibarea poftelor abusive și nesățioase ale unor netrebniți, stricați și hoțomanii, cari însoțiau pe Domn, cînd pornia din Fanar spre București ori Iași, și între impositele (nu biruri!?) care se pun azi, *mai ales cînd bugetele se încheie cu excedente?* Sau între vechile păcate și dovezile ce se dau de umflarea și exploatarea arbitrară a bugetului pentru săturarea nemeniilor și a așa zișilor partizani politici? Între ele și darea slujbelor țerii la discreția și în folosul celui d'întîiu socru, ginere, cumnat, văr ori nepot mai norocoși și îndrăzneți? Sau între ele și căpătuiala unor neamuri care altfel nici-odată nu s'ar fi gîndit la slujbe, dacă nu li cădea pleasca unei rubedenii ministru?

Care e diferența? Că s'a schimbat forma? Că în locul Grecoteilor și celor vînduți lor s'a răidat ariviștii și toți îndrăzneții și neobrăzații? Sau marii electori și alegătorii influenți și cu voturi multe? Că acum toate relele se fac pe cale legală și constituțională, cu forme, nu brutal și arbitrar, ca atunci?

Sacrificarea intereselor obștești față de cele personale e și mai culpabilă azi, și, în fața celor ce se petrec, ca să-ți mai înnece ciuda, nu-ți rămîne decît să-ți mai amintești versurile nemuritorului Eminescu, care spune undeva :

Alte măști, aceiași piesă
Alte guri, aceiași gamă.

Atît e de drept, că stăm foarte rău ca popor și că sînt în felul nostru de-a fi, de sigur, și viții ale rasei, încontra cărora trebuie să luptăm, și cu multă pricepere, și cu o mare stăruință, dacă voim să ajungem la îndreptare.

*

Approape nu e act mai de seamă care să nu trădeze ceva șubred în mentalitatea noastră ca popor,— nu atît ca indivizi. Oricine a urmărit chestiile mari agitate la noi și discuțiile lor de la diferite epoce,

fie în Analele Parlamentare, fie în Monitoarele Oficiale ș. c. l., va fi foarte curios impresionat de felul în care noi, Romîni, apreciem unele situații în care e în joc chiar viitorul nostru.

Dar ce să mai umblăm prin volumele prăfuite ale bibliotecilor, — să analizeze cineva cu atenție atitudinea noastră ca nație față de Expoziția jubilară, și va fi izbit de ceva foarte curios și anormal, în felul nostru de-a ne purta la așa de importantă împrejurare.

Că aș fost unii, interesați or nu, cari aș luat lucrurile cu o foarte mare ușurință, că aș fost alții cari și-aș închipuit, că se poate organiza o Expoziție națională și chiar internațională prin aceleași procedări cu care se pregătește o mare întrunire în coloarea de Negru, sau la Dacia ori la Eforie, că vor fi fost interese de urmărit prin organizarea și instalarea ei, că ne-am făcut caraghioși și că ni-am făcut țara de rîs..., bine; și mai știu și eu cîte se pot spune și de cîte se poate face cineva culpabil!

Dar, în fața unei așa de importante și colosale întreprinderi, oricine poate întreba: ce-a făcut poporul romin în totalitatea lui? Care i-a fost atitudinea?

Numai cu cele cîteva articole din gazete și numai cu învinuirea d-rului Istrati și a Guvernului, nu merge, fiindcă nu e destul. Numai cu atît nu se pot apăra interesele neamului românesc, nici nu se înlătură ridicolul în care ne zbatem. Ba, din contră.

Mă rog! În casa căruia om gospodar și stăpîn la el acasă, doi-trei membri din familie, și dintre cei mai slabi, pot «să-și iea maidanul» cum se zice, și să dispună de agoniseala lui, așa cum o fac în Statul nostru unele partide, cu avutul și bunurile națiunii?!

În care țară din lume, din cele cu pretenții de State organizate, o fracțiune, și încă foarte restrînsă, de partid ar fi fost lăsată s'o pornească razna singură și cu atîta ușurință în lucrări care angajează demnitatea și prestigiul unui popor întreg, fără ca țara de la un cap la cellalt să nu se ridice?

Dacă dar e vinovat cineva în aceste triste împrejurări, în definitiv e și nația întregă; prin represintanții ei normali, bine înțeles, — dar ea. Nu se poate tot da înainte cu d-rul Istrati și cu «guvernul bizantin», căci certurile de acest fel, ca și aproape toată politica de opoziție ce se face de vre-o 15—20 de ani, afară de unele casuri excepționale, se presintă în fond ca o jucărie de copii îmbătriniți în rele, dar cu un caracter mai mult de sîcîială. Strigăm, ne revoltăm *pe hîrtie*, dar, în definitiv, îl lași pe adversar să comită greșeli, din nefericire pe seama bieteii țerei, a noastră a tuturor, și a copiilor, și urmașilor noștri, pentru plăcerea macabră de a le putea îndrepta, — fără

să mai amintesc casurile, foarte blamabile și triste, cînd unii trag profit tocmai din cele ce au combătut și criticat ieri la adversar.

Cu privire la Expoziție, ori o găsim cu toții inoportună, și erau mijloace destule pentru ca Guvernul și «d-rul» să nu poată face un pas, ori li-am îngăduit să meargă pînă unde au ajuns, și atunci azi, oricare ni-ar fi durerea pe care ni-o smulge acest spectacol, nu mai putem fi decît *muți* în atitudinea noastră, cum am fost *cînd trebuia să strigăm, și încă tare.*

*

Este dar într'o astfel de atitudine și o lipsă de logică, și trebuie scoasă în evidență și cu această ocaziune și înlăturată și confuziunea care se face, cînd se spune și se încearcă a face să se creadă, că la noi un Guvern, fie bun fie rău, trebuie să stea un timp de X ani la putere. *Într'o asemenea judecată se vede partea slabă a stării noastre de fapt*, căci este și trebuie făcută o mare deosebire între o succesiune normală a partidelor la guvern, cînd fiecare deține puterea după destoinicia lui, și între eventualitatea instalării unui guvern cu totul incapabil și care se apucă să dărîme tot ce predecesorii au realizat cu mari sacrificii, și cînd de sigur că nu mai poate fi vorba să-l îngăduie la putere pe o perioadă de X ani, ci se poate lua la goană la cele d'întăiu acte condamnabile, chiar dacă n'ar fi decît după cîteva luni dela urcarea la guvern.

Trebuie o logică și o măsură în toate; altfel, modul nostru de a ne governa e curat legenda Meșterului Manole, cu Mănăstirea de lingă Curtea de Argeș. Ce unii zidesc ziua, ceilalți dărîmă noaptea. E nimicirea noastră prin noi înșine, și parlamentarismul nostru, așa cum îl practicăm, ar fi cea mai nemilostivă anatemă căzută asupra unui popor. Dacă ar fi să imprumut exemplul din magistrală opera a lui *Eduard Suess*, «*Das Antlitz der Erde*», inchipuind un observator așezat la vreo cițiva kilometri în văzduh și asistînd la cele ce se petrec în Regatul român, de sigur că ar fi ciudat, grozav de ciudat, impresionat, văzînd atîtea schimbări la același popor, cu aceiași alegători, prin aceleași forme constituționale, începînd de la o simplă propunere și urmînd filiera celor două instanțe parlamentare, cu neapăratele comisii, discursuri înflăcărare pro și contra ș. c. l., pînă la investirea cu iscălitura șefului Statului, decretare și promulgare — văzînd, zic, că, privitor la aceiași reformă care era lăudată și cu entusiasm trîmbițată și îmbrățișată de aproape unanimitatea factorilor constituționali ori altfel, prin care a trebuit să treacă, la cîteva luni sau cel mult după cițiva ani, apar alții, cari tot cu entusiasm, tot cu surle și trîmbițe, înaintea aceluiși popor, acelorași alegători, cu aceleași forme constituționale

și legale, forțind pină și mina aceluiași șef al Statului, schimbă reforma strașnică saŭ opera de progres din ajun, dărîmă tot ce se făcuse cu atîta încredere și nădejde, — întocmai ca și cum destinul acestui neam ar fi, numai să facă și să defacă.

Nedomirirea unui asemenea observator va fi și mai mare, cînd, examinînd în particular viața și actele fiecăruia dintre cei cari ieaŭ parte la astfel de considerabile (!?) opere românești, va constata că majoritatea, și chiar marea majoritate, în restul actelor din viața lor privată, sînt, orîcum, oameni cu o logică, cu norme, cu o sistemă de a trăi; ba încă mulți, dacă un fecior saŭ fata din casă, scuturînd dimineața, li-ar strimba un tablou din poziția artistică în care a fost așezat, saŭ ar schimba o fotografie la care ar ținea, orî călîmările saŭ vre-o carte de la locul ei de pe biuroŭ, se fac foc și *cer cu autoritate să se păstreze ordinea și rînduiala întocmită de ei*, — numai în casa cea mare a națiunii, a copiilor și urmașilor lor, a neamului, cu care se fălesc în tot felul de ocaziuni, numai acolo e permis ca munca, stăruința și chiar visurile lor de ani de zile să fie răvășite, risipite, schimonosite și, vaî de om!, saŭ, mai drept, vaî de nația noastră!, aceiași oameni să asiste aproape impasibili la tot ce se nimicește, cu nădejdea sinistră și siguranța lugubră că vor veni ei din nou și vor îndrepta tot!

Un fel de a ne purta, care trădează și este simptomul evident a ceva bolnav și în firea noastră, dar mai cu seamă în formele și organizația ce ni-am dat ca Stat și aglomerație socială, și care cu siguranță că nu se poate tîmădui numai cu articole de reviste și sacrificiul a cîtorva bune voințe.

E drept că din păcate cam aceasta este, cu mici variante, chiar povestea trecutului neamului nostru, de la închegarea celor d'întîi stătulețe; dar doar ni vom fi ispășit păcatele, și o mai fi venit și rîndul unor timpuri mai bune și pentru poporul românesc!

*

Pentru a putea nădăjdui într'un sfirșit mai apropiat al unei așa de tragice opere și pe cît mi-e îngăduit să apreciez împrejurările, cred că e mare nevoie de o încordare și de o reculegere cu mult mai adînci ca acele încercate de neamul românesc de la 1821 la 1859 și chiar pină la 1866, cînd, după atîtea veacuri de frămîntări, a putut el, prin mișcarea de la 1848, prin Divanurile ad-hoc, prin alegerea unui Domn unic ș. c. l., — să lichideze în mare parte un trecut de restriște și de rușine, să-și formuleze un ideal și să aibă stăruința și bărbăția ce trebuie pentru realizarea lui.

Se întoarce însă iarăși întrebarea, cine să încerce această revizuire? Numai oamenii politici? Foarte cu greu.

Azi toate funcțiile au fost înjosite. Primăriile, prefecturile, demnitățile mai înalte, ministerele ș. c. a. s'au încredințat și la ațiția nepricepuți și rău năraviți, că mulți oameni demni și cum se cade, dar independenți, abia dacă vor să mai audă de așa sarcini. Trăiesc cum pot. În afară de faptul că demnitatea lor nu li îngăduie să se coboare la cele ce fac cei nechemăți, dar știu că chiar în locurile pe care le merită și unde pot aduce servicii, muncind cinstit, activitatea lor va fi nulă sau ștearsă, căci în marea majoritate a casurilor se cere de la ei, nu pricepere și muncă rodnică, ci mai des ingeniositatea (!?) de a da superiorilor mijlocul cum să poată ocoli legea, pentru a satisface exigențele ilegale ale vre unui elector sau alegător influent, care trebuie împăcat neapărat.

Am un mic dosar de înlăturarea a zeci de oameni harnici și competenți și înlocuirea lor cu niște *figuranți*, — care ar trebui să revolte firile cele mai îngăduitoare, și adesea, spre o și mai mare degradare a vremilor de azi, ministrul respectiv se coborise pînă acolo, încît, la numirea cîte unuia din aceștia, și pentru ca nu cumva să aibă *figurantul* bănuială că i-ar fi făcut altul serviciul decît personal ministrul, el avea grija, ca decretul orî, decisiunea de numire în loc să fie lăsate să urmeze filiera obișnuită, — de la serviciul respectiv la registratură și de acolo la noul numit, să-i fie aduse *lui*; *el* cerea acel decret orî decizie, iscălită tot de el, împreună cu adresa de înaintare a actelor, și cu mîna lui le punea în plicul în care mai adăuga un bilet de cale ferată, și o mică *felicitare, spre știință și luare aminte la vremuri*.

Politeță exagerată, ca să nu zic servilism înjositor, orî bătaie de joc și de demnitatea ce-o ocupă și de morala celora în mijlocul cărora trăiește.

Cu de-alde astea și celelalte toate, pe care le știm cu toții, s'a pervertit atît de grozav puterea de apreciere a celor mulți, s'a scrinit așa de rău dreapta judecată și s'a scos pînă într'atîta din țîșinile lui adevărate spiritul public românesc, încît neapărat se impune o revizuire a vieții pe care o ducem, și în mod mai larg și chiar mai drastic de cum s'a făcut în secolul trecut.

*

Dar, dacă în prima jumătate a ultimului veac n'ar fi existat aceînceput de mișcare culturală și literară, cu acele cîteva școli, în care s'au zămislit și s'au oțelit cîteva caractere, ar fi fost oare po-

sibilă mișcarea și încordarea de reculegere, care ni-a dat și cu ce brumă ne putem făli azi?

Aproape sigur că nu,—său aceasta e convingerea mea, din cîtă istorie românească îmi amintesc și știu.

Deci, tot de la o mișcare culturală, *în frunte însă cu cele două Universități*, ne putem azi aștepta la ceva serios și temeinic, la o sigură îndrumare pe calea care să ne ducă la acte mari și patriotice.

Și e absolută nevoie să se înceapă mișcarea de acolo de unde trebuie, căci îmi aduc și acuma aminte cu spaimă de ce-am văzut, sînt abia cîțiva ani.

Era la vre-o cîteva săptămîni după o schimbare de regim. Mă coboram de la slujbă, și m'am abătut pe la noul ministru, să văd dacă n'avea să mă mai întrebe ceva asupra serviciului. În sala de așteptare, un spectacol de tristă amintire! Unul din «decemviri» introducea la ministru pe colegii săi studenți, indicînd pe cei cari trebuiau să fie numiți copiiști, ca răsplată a hărniciei desfășurate în... campania de răsturnare.

Am lăsat și pe ministru și tot, și foarte abătut m'am dus să comunic o așa de nelegiuită ispravă și comesenilor mei de atunci, dd. C. Dimitrescu-Iași, D. Onciul, I. Bogdan, C. Meisner, L. Mrazec, Gr. Antipa și alții, între cari, pare-mi-se, și actualul ministru, Vlădescu, despre care pot spune, cu regret, *quantum mutatus ab illo*...

*

Cu astfel de moravuri oribile și într'un mediu social ca al nostru, unde distanța de la clasele de jos și chiar mijlocii la cele de sus *e atît de mare în unele privințe*, se impune neapărat necesitatea unei instanțe mai înalte, a unei instituții care să rămînă neîntinată de păcatele celor mulți, și care, înălțîndu-se deasupra miseriilor obștești, să poată servi ca pildă și ca un fel de control.

Și iar repet, că, ori încotro vei privi, n'avem o altă instituție care să poată îndeplini acest mare serviciu național și patriotic, într'o măsură mai largă și mai eficace decît cele două Universități.

În adevăr, pentru atingerea unui așa scop trebuie o instituție cu un caracter de continuitate și permanență, cu autoritatea morală și cu căderea de a îndeplini o așa sarcină, cu o înrîurire puternică și legală asupra mediului social, cu un număr de membri mai restrîns, pentru a-i putea mai cu înlesnire recruta în condițiunile voite, în fine, compusă din oareni de o înaltă cultură și investiți cu un fel de apostolat în meseria lor.

Nu văd alt ceva cu asemenea însușiri decît Universitățile. Sînt

chiar atît de convins de acest lucru, că merg cu încrederea pînă a propune— și voiû susținea orî de cîte orî împrejurările îmi vor îngădui,— ca profesorii universitari să fie plătiți, pentru a-i pune la adăpost de vicisitudinile vieții și de orîce tentații, cu lefurî de miniștri, căci rolul lor e mult mai greû și mai nobil cînd este îndeplinit în condițiuni morale și demne.

Voiû cere însă și măsurî draconice în contra abuzurilor, lipsurilor și neorînduieiilor provenind din partea lor; mai cu seamă aş cere baricade strașnice, cel puțin pentru o perioadă de cîtiva ani, în contra politicii¹ în școli.

În felul acesta am creînda că numai cu vre-o 70—100 de inși, oameni zdravenî și patrioți, cum cunosc pe cîtiva din ei, și, în mai puțin de 10—15 ani, s'ar putea face minuni printr'o muncă demnă, conscientă și cu metodă organizată; căci unor asemenea oameni, cari ar trebui să fie personalitățile cele mai de seamă ale țerii, li se poate cere și pregătirea culturală a unor șfaturi bine chibzuite și românește simțite, și li se cade să aibă și înriurirea convingătoare și îndemnătoare la acte mari.

Cu alegerea lor și ungerea de «*dignus est intrare*», se poate în adevăr face o serioasă și reală selecțiune a unor elemente la înălțimea nevoilor neamului.

În tot restul organizației noastre, începînd dela ministru și pînă la vătășel, chiar cînd sînt legî categorice, arbitrariul cel mai capricios și mai dăunător tronează în marea majoritate a alegerilor ce ar trebui făcute, și, din nenorocire pentru cele 6.000.000 de suflete românești, starea de azi nu se va îndrepta curînd, în nici-un cas nu în măsura și în intervalul în care ar fi nevoie.

*

Vom continua încă multă vreme să ne pomenim cu unii miniștri, unii înalți demnitarî și funcționari ai Statului, județelor și comunelor, oameni cu totul în afară de asemenea atribuțiuni, aduși acolo de împrejurări cu totul altele decît cele de oameni de resort și de merit.

Pe cînd eu îmi închipuiesc pe profesorii universitari — mai ales

¹ Articolul acesta era deja tipărit, cînd citii la «recenziî» în *Viața Românească* resumarea opiniilor lui *Fr. Paulsen* din enciclopediă: *Die allgemeinen Grundlagen der Kultur Gegenwart*, asupra înlăturării politicii din educație și instrucție; — nu poate fi dar vorba de vre-o influențare cu totul recentă, față cu propunerea care o fac și care e isvorită numai din cercetarea situațiunii și nevoilor noastre românești.

dacă se dă alarma mai din vreme și de toți cei în drept — ca pe niște oameni cumiți, intrați acolo pe porțile cele mari, cumpătați și cu greutate în spusele lor, îndrăzneți în cercetările și avinturile științifice, intransigenți în chestiile de morală și de demnitate civică și națională; toate acestea, bine înțelese, pe lângă cunoașterea specialității lor.

Mi-i mai închipuiesc pe profesorii universitari, ca pe niște oameni cu mijloace îndestulătoare ca să-și poată crește copiii bine și a duce un trai, nu luxos, dar modern, confortabil, ca să aibă locuințe încăpătoare și înlesnirea de-a putea aduce la două, trei zile un musafir sau doi la masă, adesea pe unii dintre studenții meritoși și distinși, și ca să poată da anual două-trei serate, unii poate chiar și câte un bal, unde vechii elevi, mulți acum cărunți și cu situații înalte, să se poată întâlni și face cunoștință, la adăpostul autorității scumpului lor profesor, cu studenții de pe băncile Universităților și cu viitorii cetățeni de mine.

Prin asemenea mijloace ce adâncă și trainică înrîurire nu se poate avea asupra elevilor celor buni, și chiar a celor buniciei! Câte vieți nu se pot salva de multe greșeli! Citiți zdraveni cetățeni nu se pot da societății!

Mi-aduc cu drag aminte de unele primiri din viața mea de elev al Școlii naționale superioare de Mine din Paris. Ce puternică impresie mi-a rămas de respectul, de înalta considerație cu care oamenii, ajunși în situații importante și fericite, încunjurau pe foștii lor profesori și de admirația și de sîrguința cu care cei mai tineri luați exemplu și căutați să imiteze pe cei mari.

Caracterele și voințele oțelite, mai ales în măsura în care avem noi nevoie, nu se pot forma de oricine, oricum și oriunde. Trebuie anumite condiții, și nu în vîlmășagul luptelor politice le putem căuta mai cu succes.

*

Aceste câteva modeste și răzlete reflexiuni, izvorite încă de mult, dar pe care am fost provocat să le comunic și altora prin articolul «Sodoma și Gomora» al d-lui Cuza, le supun meditațiunii aceluși prieten Cuza și celor câțiva prieteni printre profesorii universitari, cari, pe lângă cunoașterea obiectului pe care-l predau, își iubesc, precum știu, în adevăr, și nu numai de paradă, și țara.

Universitățile, cred eu, în complexul activității lor, *pot și trebuie* să formuleze idealul cultural și național al neamului românesc. Altfel, o zăpăceală cumplită va zădărnici avinturile curate și aspirațiile înalte ale celor mai buni și harnici fii ai neamului; țara întregă se

va istovi învirtindu-se într'un cerc amaric de vițics; momentele istorice mari și prielnice desăvirșirii năzuințelor noastre, ca popor, vor trece, cum, din nefericire, s'aū dus, fără nici-o urmă, multe altele în trecut; iar biata noastră nație, cu care ne fălim în ocațiile de paradă, va înainta numai foarte cu greū, dacă nu va da chiar înapoi, oricît de sfășietoare ni vor fi bocetele și lacrimile, ce le vom vărsa din cînd în cînd.

